

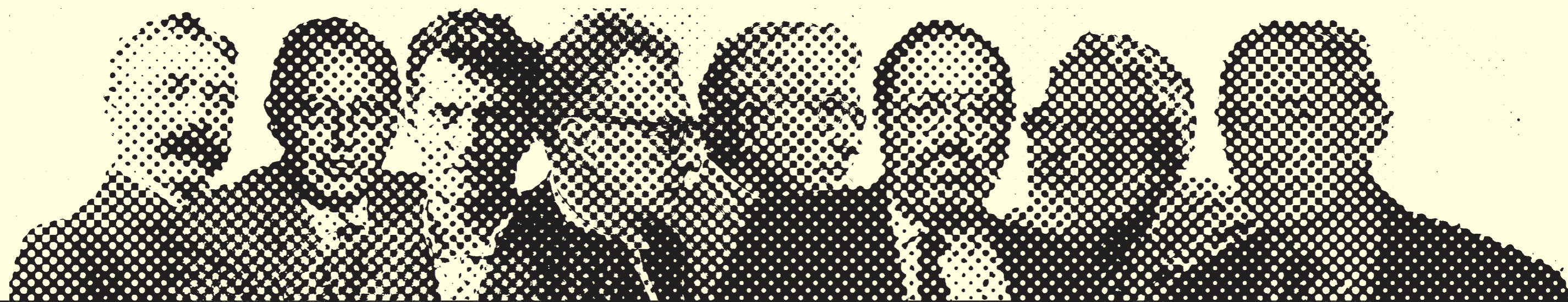
Filozofická
fakulta

Katedra **obecné lingvistiky**

<http://oltk.upol.cz>

CO JE **OBEČNÁ** **LINGVISTIKA**

Obecná lingvistika je zastřešujícím oborem zkoumání jazyků, jejím předmětem jsou veškeré jazyky světa a všechny další komunikační systémy.¹ Ambicí obecné lingvistiky je určit předpoklady – většinou se jim říká jazyk – a možnosti uskutečňování komunikace v nejširším možném smyslu a nalézat univerzálie, typologie i specifika každého řečového chování.²

Obecná lingvistika určuje platnou nalézací proceduru při tvorbě popisů

jazyka – gramatik, které hodnotí z hlediska jejich bezrozpornosti³, úplnosti⁴ a jednoduchosti⁵. Obecná lingvistika je autonomní věda, která disponuje vnitřně jazykovou metodou pro nacházení jednotek a kategorií⁶ – komparuje jednotlivé gramatické přístupy (strukturní, transformační, procesuální, kognitivní atd.)⁷ a hierarchizuje je z hlediska jednoduchosti a úplnosti, klasifikuje je na základě vnitřní konzistence a testovatelné shody s pozorovanými daty.

Obecná lingvistika identifikuje komunikační funkce jazykových prostředků z hlediska formy, významu, posloupnosti v komunikaci⁸ a vztahu těchto prostředků k aktuální řečové události a jejím účastníkům.⁹ Zároveň je vnitřně diferencována podle toho, jaký aspekt komunikace popisuje a s jakými obory spolupracuje.¹⁰ Úkolem obecné lingvistiky je zajišťovat smysluplnou součinnost lingvistiky a dalších věd, hodnotit regulérnost mezioborové spolupráce¹¹

a také přenášet výsledky mezi jednotlivými disciplínami.¹² Na Katedře obecné lingvistiky FF UP navazujeme a rozvíjíme kontakt lingvistiky a přírodních věd, důraz klademe na spolupráci sémiotiky a teorie gramatiky s matematikou, biologií a psychologií. Zároveň lingvistické teorie aplikujeme při analýze mediálních aspektů komunikace a (kritických) analýzách diskurzu.¹³

1 Komunikačním systémem, kódem, může být například soubor výrazů tváře (Bulhaři přikývají, když nesouhlasí), mimika, způsob řízení železniční dopravy pomocí barevných světél na semaforech, stožár s vlajkou či bez vlajky na Pražském hradě.

2 Univerzálií, tedy vlastností, kterou mají všechny jazyky, jsou například číslovky, slova vyjadřující množství. Univerzálií je to, že všechny jazyky mají samohlásky, že komunikace je vždy založena na znacích, jejichž výraz nemá nic společného s tím, jakou skutečnost vyjadřuje (i když některá slova jsou v tom výjimečná – „žbluňk“, „hřmění“ či „klekání“). Typologie řadí jazyky podle společných vlastností do skupin – existují jazyky s volným slovosledem, se šesti (?) pády jako čeština, s postavením přívlastku za podstatným jménem. Každé řečové chování je specifické, protože se do něj promítají sociální vztahy komunikantů (řekněte „prdel“ řediteli), jejich osobní postoje ke skutečnostem, které si sdělují, nálady, předpoklady i únava.

3 Přijatelná gramatika nesmí například tvrdit, že každá věta obsahuje sloveso („Máme několik vyučujících z Maďarska.“) a zároveň popisovat věty bez sloves (ve větě „Zprava volno, zleva tanky!“ bylo sloveso vypuštěno, ale co když potkáte kamaráda a zavoláte na něj: „Frantíku!“).

4 Gramatika by měla popisovat co nejvíce jevů, které se v určitém jazyce vyskytují (měla by zohlednit, že spisovná čeština má tvar „na potoce“ i na „potoku“, ale už ne „dvě stě“ i „dvě sta“).

5 Mluvnice češtiny, která by rozdělila slova do devíti slovních druhů a neporušila předchozí pravidla, by byla lepší než ta, která počítá s deseti.

6 Samostatnost každé vědy je dána také její vlastní metodou. Fyzika opakuje experimenty, aby potvrdila a vyvrátila teorie. Lingvistika například definuje „ř“ ve slovech „keř“ a „zbořeníště“ jako jednu jazykovou jednotku, i přestože je mezi oběma „ř“ stejný rozdíl jako například mezi neznělým „p“ a znělým „b“ ve slovech „prak“ a „brak“ – v žádném českém textu totiž záměna znělého a neznělého „ř“ nerozliší význam slova. Japonci říkají „ltarian pizza“ i „ltalian pizza“ a není v tom pro ně rozdíl, a tak se může stát, že na otázku: „When do you have elections in your country?“ (Kdy máte ve vaší zemi volby?), odpoví: „Practically every morning“ (Prakticky každé ráno).

7 Strukturní popis jazyka určuje jednotky tak, že ověřuje, zda jejich substitucí dochází ke změně významu morfému, slova či věty; transformační popis vymezuje uzavřenou množinu prvků a definuje pravidla, pomocí nichž je možné všechny ostatní jednotky odvodit.

8 Každá jazyková jednotka má nějaký tvar – slovo „zvuk“ je složeno z relativně přesně definovatelných zvuků (vyšší šum, který vydává vzduch narážející na zuby u hlásky „z“, tón u toho vydávaný hlasivkami atd.), každá jazyková jednotka má význam, „trombón“ je hudební nástroj a „mst“ je genitiv plurálu slova „msta“ (replika Tomáše Hanáka v divadelním představení: „Zanechme již těch zbytečných mst“); to, jak za sebou znaky následují, je stejně podstatné, „Létající Čestmír váží víc než kilo“ je něco jiného než „Létající kilo váží víc než Čestmír“, záměnou částí dvou slov vzniká překvapivý novotvar, např. „kapírový papesníček“, a Lukáš Šustr se obává, aby se to někdy nestalo s jeho jménem.

9 „Zabouchly se mi dveře“ je nejspíše oznámení nebo naléhavá prosba o otevření balkonu z nutnosti zvolit jinou přístupovou cestu do bytu, „Támhle jsou dveře“ je pravděpodobně výzva k opuštění místnosti, především ale ukončení konverzace.

10 Biosémiotika ukazuje, v čem se genetický kód podobá lidským jazykům, musí proto používat poznatky molekulární biologie; psycholingvistika zkoumá, proč dělají anglické děti v konkrétním věku stejné chyby při užívání nepravidelných sloves, a spolupracuje tak s vývojovou psychologií; matematická lingvistika formuluje zákony, které postihují kvantitativní vztahy slov v textu, a musí proto používat matematické postupy.

11 Že na jednom z izolovaných tichomořských ostrovů, kde jsou si obyvatelé pokrevně bližší, všichni koktají, nemusí být důkazem toho, že je jazyk zapsán v DNA, a je tedy vrozený, může to být způsobeno např. vrozenou vadou artikulačních orgánů nebo neustálým vzájemným střetáváním a komunikací, tedy sociální interakcí, koktajících, kteří neznají jiný způsob řeči než koktání.

12 Psycholingvistika a matematická lingvistika spolupracují při vyvíjení metod diagnostiky onemocnění postihujících řečové schopnosti pacienta, například schizofrenie.

13 Poznatky obecné lingvistiky lze aplikovat při hodnocení úspěšnosti politické kampaně nebo při analýze a tvorbě účelové komunikační strategie komerční značky.